

Eurooppalainen ihminen - historian kakkoskurssin sanastoa

- abbasidit** Abbasidit olivat muslimeja, jotka polveutuivat al-Abbass:sta, joka oli profeetta Muhammedin setä. He syrjäyttivät omaijadilaiset 750 ja alkoivat hallita islamilaista maailmaa. Abbasidit perustivat pääkaupungin, Bagdadin ja julistivat olevansa uskonnollisempia kuin aikaisemmin hallinneet omaijadilaiset. Abbasidit olivat viimeinen ryhmä, joka hallitsi koko islamilaista maailmaa. Sen jälkeen yhtenäinen hallinto hajosi. Abbasideilla oli turkkilaisia orjia sotilaina, joita nimitettiin mamelukeiksi.
- akselivallat** **Saksa ja Italia** sopivat 1936 tukevansa toisiaan. Tätä sopimusta kutsuttiin Berliinin-Rooman akseliksi. Myöhemmin myös **Japani** liittyi akselivaltoihin.
- antiikki** **Kreikan** (noin 750 -100 eaa) ja **Rooman** (noin 100 eaa – 400) kulttuureja kutsutaan nimellä antiikin kulttuurit. Kreikkalainen kulttuuri on länsimaisen kulttuurin lähtökohta.
- antropologia** Antropologit tutkivat ihmisen **alkuperää ja ominaisuuksia**. Sosiaali-antropologia tutkii ihmistä ja **yhteisöä**. Kulttuuri-antropologiassa tarkastellaan sitä, millaisia kulttuureja ihmiset ovat luoneet ja miten he niissä ovat eläneet. Koska antropologia on tiede, on erilaisten kulttuurien ja ihmisten sosiaalisen elämän vertailu olennaista.
- apartheid** Etelä-Afrikassa säädettiin 1948 laki, jolla musta väestö **eristettiin** valkoisen väestön toiminnoista. Laki vahvisti tavat, joilla oli aikaisemmin toimittu. Esimerkiksi mustat ihmiset määrättiin tietyille alueille asumaan, heille oli omat koulut jne. Lakien noudattamista valvottiin tarkasti ja mustaa väestöä kohdeltiin huonosti. Apartheid lakkautettiin Etelä-Afrikassa 1993. Nykyisin Etelä-Afrikka on demokratia.
- asevarustelu** Valtio **valmistaa tai ostaa aseita**. Asevarustelu voi johtaa helposti siihen, että myös joku toinen valtio alkaa hankkia aseita ja lopulta useat valtiot kilpailevat keskenään aseiden määrällä. Neuvostoliiton ja USA:n välillä oli 1900 –luvun jälkipuoliskolla asevarustelukilpailu.
- assyrialaiset** Assyrialaiset olivat Lähi-idän **kansa**, joiden valtakausi oli 1000-600 eaa.

barokki	Barokki oli vallitseva suuntaus 1600- ja 1700 –luvulla Euroopassa. Se oli kuvataiteen, musiikin ja rakennustaiteen suuntaus, jolle olivat ominaisia mahtipontisuus (komeus) ja koristeellisuus.
Bastiljin linnoitus	Ranskan vallankumouksen lähtölaukaus tapahtui, kun väkijoukko valtasi Bastiljin vankilalinnoituksen 1789.
bulgaarit	Bulgaarit vaelsivat Keski-Aasiasta Eurooppaan 300 -luvulla. Osa ihmisistä asettui nykyisen Bulgarian valtion alueelle.
Bysantin valtakunta	Rooma jakautui Länsi- ja Itä-Rooman 300 -luvulla. Itä-Rooma säilytti roomalaisen kulttuurin perintöä. Sen pääkaupungiksi tuli Konstantinopoli. Konstantinopoli sijoitettiin Byzantiomiin. Itä-Rooman nimi muutettiin Bysantin valtakunnaksi vuonna 610. Turkkilaiset osmanit valtasivat Bysantin vuonna 1453.
Code Napoleon	Napoleonin aikana Ranskassa koottu lakikokoelma , jonka jälkiä voi löytää nykyisestä Ranskan laista yhä.
demokratia	Sana tarkoittaa nykyisin kansanvaltaa . Antiikin Kreikassa demokratialla tarkoitettiin kaupunkivaltiota, jonka asioista päättivät ns. vapaat miehet.
dynastia	Dynastia on suku , joka hallitsee ja käyttää valtaa.
etruskit	Etruskit olivat kansa, joka eli nykyisen Italian alueella 700 –luvulla eaa. Heillä oli omaleimainen kulttuuri rautakaudella. Etruskit kehittivät Länsi-Euroopan ensimmäisen kaupunkikulttuurin loistoonsa n. 700 eaa.
fasismi	Fasistisessa valtiossa on yksi johtaja , jota palvotaan. Tähän liittyy alaisten kontrollointi (valvonta) ja pyrkimys kansan yhtenäistämiseen. Erilaisia poliittisia ajatuksia ei suvaita fasistisessa valtiossa. Italiassa Benito Mussolini loi fasistisen valtion 1930 -luvulla. Hitlerin Saksa oli tunnetuin fasistinen diktatuuri, joka pyrki laajentamaan omaa aluettaan ja määräysvaltaansa koko Euroopassa.
feodalismi	Euroopassa oli keskiajalla järjestelmä , jossa keisarilla, kuninkaalla oli vasalleja. Vasallit olivat valmiita kuninkaan palvelukseen. Tästä he saivat palkkioksi maa-alueen, jota he hallitsivat itsenäisesti. Vasalleja kutsuttiin lääninherroiksi, ruhtinaiksi, herttuoiksi jne. paikasta riippuen. Vasallit valvoivat herransa etuja ja keräsivät veroja talonpojilta. Maata viljelivät talonpojat. Talonpoika oli täysin riippuvainen isännästään eikä saanut itse omistaa maata. Tuon ajan talonpoikaa nimitetään joskus maaorjaksi. Feodalismin taustalla oli ajatus siitä, että kaikki maa kuuluu kuninkaalle, joka voi jakaa maata kenelle haluaa. Kuninkaalla ei ollut virkamiehiä hallintoa ja verojen keräämistä varten.
foinikialaiset	Foinikialaiset perustivat Välimeren kauppavaltion 1000-500 eaa. Heitä kutsutaan purjehtijakansaksi . Foinikialaisten aakkoset olivat alku eurooppalaiselle kirjoitusjärjestelmälle.

frankit	Frankkien valtakunta oli suuri ja vaikutusvaltainen Euroopassa 500-800 –luvulla. Alun perin frankit olivat yksi germaanikansoista .
giljotiini	Laite , jolla toteutettiin kuolemanrangaistus, on monen mielestä Ranskan vallankumouksen huonojen puolien symboli (vertauskuva). Giljotiinin terä katkaisi tuomitun kaulan.
gotiikka	Kirkkorakennustaide , joka suosi korkeita pylväitä ja holvikattoja, oli vallalla Euroopassa, etenkin Ranskassa ja Saksassa 1200-1500 - luvulla. Kirkot olivat myös suuria. Goottilaisissa kirkoissa on erityinen tunnelma, mikä johtuu korkeudesta ja niiden suuresta koosta.
Habsburgit	Saksalainen suku hallitsi Itävaltaa vuodesta 1273 vuoteen 1918. Habsburgien kuuluisin hallitsija oli keisari Kaarle V 1500 –luvulla. Silloin häntä kutsuttiin pyhäksi saksalais-roomalaiseksi keisariksi.
helleeninen	Helleeninen tarkoittaa Kreikan kulttuurista peräisi olevaa.
herttuakunta	Kuningas tai keisari saattoi antaa herttualle/ruhtinaalle alueen , jota hän hallitsi itsenäisesti.
hierarkia	Hierarkialla tarkoitetaan arvojärjestystä.
holocaust	Saksalaiset natsit suorittivat toisen maailmansodan aikana juutalaisten kansanmurhan, joka oli Hitlerin mielestä juutalaiskysymyksen lopullinen ratkaisu . Kuusi miljoonaa juutalaista murhattiin tai kuoli sairauksiin, raskaaseen työhön tai nälkään.
humanismi	Ihmistä ja hänen ylemmyyttään arvostava aatesuunta, joka syntyi alun perin antiikin Kreikassa. Renessanssiaikana antiikin ihanteet herätettiin eloon ja kreikkalainen sanonta Ihminen on kaiken mitta kuvasi renessanssiajan tieteitä ja taiteita. Humanismin ”sukulaisia” filosofian suuntina ovat 1600 –luvun empirismi ja 1700 –luvun valistus. 1900- luvun alkupuoliskon suurimmaksi humanistiksi nousi Bertrand Russell.
hunnit	Hunnit olivat paimentolaiskansa, joka vaelsi Keski-Aasiasta 300 –luvun lopulla Itä-Eurooppaan. Hunnien valtakunta hajosi, kun johtaja Attila kuoli vuonna 453.
ikoni	Ortodoksisen kirkon pyhää kuvaa kutsutaan ikoniksi. Pyhimyksen kuva on tärkeä, kun ortodoksi rukoilee.
imperialismi	Imperialismi tarkoittaa valloitusta. Imperialismiin liittyy jonkun valtion tai kansan käsitys omasta ylivertauudesta verrattuna muihin valtioihin, kansoihin ja niiden kulttuureihin. Tämän ylivertauuden vuoksi imperialistinen valtio voi valloittaa ja alistaa toisen. Eurooppalaiset siirtomaavallat harjoittivat imperialismia siirtomaissaan.
inkvisitio	Katolinen kirkko perusti keskiajalla tuomioistuimen, joka rankaisi harhaoppisia. Inkvisitio oli usein mielivaltaista ja julmaa.
islam	Arabian niemimaalla 600 –luvulla syntynyt uskonto, joka perustuu profeetta Muhammedin saamiin jumalallisiin ilmestyksiin. Islam levisi arabien valloitusten aikana nopeasti Lähi-itään ja Pohjois-Afrikkaan.

itägootit	Itägootit valtasivat nykyisen Italian alueen 490 –luvulla.
Itä-Intian kauppakomppania	Alankomailla, Englannilla ja Ranskalla oli 1500 -luvulla kauppakomppanioita, joka huolehti ulkomaankaupasta. Itä-Intian kauppakomppania vastasi Itä-Aasian kanssa käydystä kaupasta.
jakobiinit	Ranskan vallankumouksen aikana toimi ryhmä, joka harjoitti tuon ajan terrorismia. Keinot olivat usein julmia. Heitä kutsuttiin jakobiineiksi.
janitsaarit	Janitsaarit olivat Osmanien valtakunnan sotilaita. Heidät oli otettu orjiksi Baltian alueen kristityistä kansoista, kun osmanit olivat valloittaneet alueen. Janitsaarit kääntyivät myöhemmin islamin uskoon. Ajan kuluessa heistä tuli hyvin merkittävä yhteiskuntaluokka.
jesuiitta	Ignatius Loyola perusti 1534 jesuiittain veljeskunnan. Katoliset jesuiitat asettuivat luostareihin ja perustivat myöhemmin lähetysasemia espanjalaisten valtaamille alueille mm. Etelä-Amerikkaan.
kaani	Mongolien nimitys hallitsijalle oli kaani.
kalifi	Muslimien johtajat profeetta Muhammedin jälkeen käyttivät itsestään nimitystä kalifi. Heidän hallitsemaansa aluetta nimitettiin vastaavasti kalifikunnaksi.
kalvinismi	Johannes Calvin osallistui Martin Lutherin tavoin uskonpuhdistukseen 1500 -luvulla. Kalvinismi on protestanttisuuden haara, joka korosta sitä, että Jumalan armo ei riipu ihmisen teoista.
kansallisuusaate	Kansallisuusaate eli nationalismi vaatii, että samaan kieliryhmään ja kansallisuuteen kuuluvilla ihmisillä on oma valtio ja valtiolla omat kansalliset symbolit, kuten lippu, vaakuna jne. Kansallisuusaate korosti myös kansakunnan historiaa arvokkaana asiana. Historiasta etsittiin kansalle sankareita ja vertauskuvia. Katso sana nationalismi.
kansallisvaltio	Jos valtion kaikilla asukkailla on yhteinen kieli ja he kuuluvat samaan kansaan, on kyseessä puhdas kansallisvaltio. Useimmiten valtioissa on virallinen kieli ja vähemmistökieliä sen rinnalla. Valtioiden rajojen sisällä asuu lähes aina useita eri kansallisuuksia.
Karthago	Foinikialaiset perustivat Karthagon kaupungin Pohjois-Afrikkaan 814 eaa. Karthagosta tuli tärkeä valloituskohde, kun Rooman maailmanvaltaa rakennettiin.
katedraali	Katedraali on kirkko, jossa on piispan istuin.
katolinen	Katolinen kirkko muotoutui Länsi-Euroopan kristittyjen yhteisöksi keskiajalla. Nykyisin katolilaisuus on yksi kristinuskon pääsuuntaus. Sekä keskiajalla että nykyään katolisen kirkon johtaja on paavi.
kaupunkivaltio	Monet kaupungit ovat olleet itsenäisiä valtioita, joilla on ollut hallinto ja usein myös armeija.
keskiaika	Keskiaika seuraa historiassa antiikin aikaa. Varhaiskeskiaika alkoi silloin, kun Rooman valtakunta tuhoutui (vuonna 476). Keskiaika päättyi

viimeistään löytöretkien aikaan 1500 -luvun alkaessa. Kaikkien historian aikakausien rajat ovat liukuvia.

kirkonkirous	Jollekin henkilölle annettiin kielto osallistua mihinkään kirkolliseen toimitukseen ja hänet erotettiin kirkosta. Paavit uhkasivat silloin tällöin kuninkaita kirkonkirouksella. He pelkäsivät, että kuninkaan valta kasvaisi suuremmaksi kuin kirkon valta. Tätä tapahtui keskiajalla.
kolonialismi	Kolonialismi liittyy siirtomaiden hankkimiseen ja asuttamiseen. Siirtomaihin muutti ihmisiä emämaista asumaan pysyvästi. Ne perustivat siirtomaahan hallinnon ja käyttivät siirtomaata taloudellisesti emämaan hyödyksi.
konkistadorit	Konkistadorit olivat espanjalaisia, jotka tekivät valloitusretkiä Etelä-Amerikkaan.
konsuli	Alun perin Roomassa käytettiin konsuli -nimitystä korkeasta virasta. Nykyään konsuli on arvonimi.
kristinusko	Kristinusko syntyi nykyisen Palestiinan niemimaalla ajanlaskun ensimmäisellä vuosisadalla. Kristinuskon perusta on evankeliumeissa, jotka kertovat Jeesuksen toiminnasta. Alkukristityt levittivät kristinuskon sanomaa eri puolille Rooman valtakuntaa. Keskiajalla kristinusko jakaantui katoliseen ja ortodoksiseen kirkkoon. Protestanttisuus syntyi 1500 -luvun uskonpuhdistuksen seurauksena.
kulttuuri	Kulttuuriin kuuluvat jonkun yhteisön yhteiset arvot, uskomukset, perinteet ja tavat sekä laajemmin ihmisen toiminta suhteessa niihin, työ ja sen tulokset, tieteet ja taiteet.
kylmä sota	Toisen maailmansodan jälkeen maailmassa oli kaksi vahvaa ryhmittymää. Toinen oli Neuvostoliiton johtama sosialististen valtioiden liittouma ja toinen USA ja sen liittolaiset. Neuvostoliiton ja USAn välillä vallitsi aatteellinen, poliittinen ja taloudellinen kilpailu maailman johtajuudesta. Tätä kilpailuasetelmaa kutsutaan kylmän sodan kaudeksi maailmanpolitiikassa. Se alkoi miltei heti toisen maailmansodan jälkeen, kun Saksa jaettiin voittajien miehitysvyöhykkeisiin. Kylmä sota jatkui 1980 -luvulle asti.
latina	Roomalaiset puhuivat ja kirjoittivat latinaksi. Latina on italian, espanjan ja ranskan kielten perusta.
liberalismi	Filosofi John Locke (1632-1704) esitti jo 1600 -luvulla ajatuksia yksilön vapaudesta ja oikeuksista. Kaupan ja markkinoiden vapautta kannatti liberalisti Adam Smith (1723-1790) 1700 -luvulla. 1800 -luvun Euroopassa etenkin lehtimiehet olivat liberalismiin kannattajia. He vaativat yksilölle oikeutta ajatella ja ilmaista vapaasti oma mielipiteensä. Liberalismi tarkoittaa sekä taloudellista että henkistä vapauden ajatusta.
liittoutuneet	Toisessa maailmansodassa Iso-Britannia, Ranska, Yhdysvallat ja Japani muodostivat liittoutuman, joka taisteli Saksaa ja muita akselivaltoja vastaan.

luterilaisuus	Martti Luther (1483-1546) oli saksalainen teologi, joka vaati uskonpuhdistusta. Lutherin keskeinen ajatus oli, että ihminen pelastuu Jumalan armosta, ei tekojensa kautta. Hän arvosteli katolista kirkkoa siitä, että se on unohtanut uskonnon perusasian ja halunnut maallista valtaa. Lutherin ajatusten pohjalta syntyi luterilaisuus, joka on yksi protestanttisuuden suuntaus.
länsigootit	Länsigootit olivat germaaninen kansa, joka hyökkäsi Roomaan 300 -luvun lopulla. Länsigootit perustivat Espanjan kuningaskunnan, jonka arabit valtasivat 711.
läänityslaitos	Feodalistista järjestelmää kutsutaan myös läänityslaitokseksi.
löytöretket	Osmanien valtakunta laajeni 1400 -luvulla itään alueille, mistä kauppareitin Aasiaan kulkivat. Osmanit alkoivat kerätä kauppakaravaaneilta tullimaksuja. Samaan aikaan uudet keksinnöt, esimerkiksi kompassi, ja parantunut laivanrakennustaito mahdollistivat pitkät purjehdukset. Eurooppalaiset alkoivat etsiä meritietä itään. Kolumbus teki löytöretken 1492 nykyiseen Amerikkaan. Viimeistään tämän retken jälkeen Euroopassa syntyi halu rikastua ja löytää uusia kauppatarvareita. Espanjalaiset ja portugalilaiset olivat ensimmäisiä löytöretkeilijöitä. Löytöretket johtivat valloitusretkiin ja myöhemmin siirtomaapolitiikkaan ja imperialistiseen kilpailuun.
maaorjuus	Feodalistisessa järjestelmässä maata viljelevä talonpoika oli sidottu maatalaan koko elinajakseen. Hän ei saanut muuttaa ilman isäntänsä lupaa. Talonpoika ei itse omistanut maata.
Makedonian valtakunta	Makedonia oli Pohjois-Kreikan valtakunta, jota hallitsi ensin Filippus toinen 300 -luvulla (eaa). Hänen poikansa Aleksanteri Suuri valloitti Kreikan, Anatolian ja vielä vuonna 331 eaa. koko Persian. Tämän jälkeen kreikkalaisten hallussa olivat alueet Länsi-Kreikasta nykyiseen Pakistaniin saakka. Kaupungit kehittyivät voimakkaasti. Niillä oli omat lakinsa, itsehallintonsa ja puolustusmuurinsa ja ne ansaitsivat elantonsa maataloudesta. Tätä aikakautta kutsutaan helleeniseksi ajaksi.
Marshall -apu	Yhdysvallat antoi toisen maailmansodan jälkeen taloudellista tukea Länsi-Euroopan maille viiden vuoden ajan. Nimi tulee kenraali George Marshallin mukaan, jonka ajatus taloudellinen apu oli.
Mesopotamia	Nimi Mesopotamia tarkoittaa maata kahden joen välissä. Mesopotamia sijaitsi Eufrat ja Tigris -jokien välissä nykyisen Irakin alueella. Alueella kasvit kasvoivat hyvin ja maanviljelys kehittyi. Maanviljelyksen myötä syntyivät ensimmäiset kaupunkikulttuurit noin 4000 eaa. Sumerilaisten kulttuuri Mesopotamiassa oli ensimmäinen korkeakulttuuri noin 3400-2000 eaa.
Monarkia	Monarkiassa valta periytyy hallitsijan jälkeläisille.
mongolit	Mongolit olivat paimentolaiskansa Keski-Aasiassa. 1200 -luvulla he aloittivat valtavan laajentumisen kauas länteen, Eurooppaan ja Lähi-itään sekä nykyisen Kiinan alueille. Laajentumista johti Temujin, josta myöhemmin tuli Tsingis kaani. Mongolien valtakunta Kultainen Orda

perustettiin v. 1241 ja sen pääkaupungiksi tehtiin Sarai Volgan alajuoksulla. Mongolien valtakunta hajosi 1300 -luvulla.

moskeija	Moskeija on muslimien rukoushuone. Moskeijan torneja kutsutaan minareeteiksi. Sieltä kuuluu rukouskutsu.
muslimi	Muslimiksi nimitetään islamin uskontoa tunnustavaa henkilöä.
musta surma	Euroopassa ja Aasiassa raivosi 1300 -luvulla tuhoisa tarttuva tauti, paiserutto, joka surmasi 25 miljoonaa ihmistä. Rutto kulkeutui Eurooppaan meritietä rottien mukana.
mytologia	Mytologia on jumalista ja erilaisista sankareista kertova tarujen (fiktiivisten kertomusten) kokoelma, joka selittää maailman syntymistä, erilaisia luonnonilmiöitä (esimerkiksi ukkosta) ja tietyn kansan käyttäytymistä.
myytti	Myytti on yksittäinen taru, jolla ihminen on selittänyt maailmaa tai erilaisia ilmiöitä. Myytteihin liittyy usein jumalallisia hahmoja. Myyttien avulla voimme ymmärtää, miten ihmiset ovat ennen ajatelleet. Antiikin mytologiassa on useita myyttejä, joiden kysymykset pohtivat ihmiselämää ja ihmisten välisiä suhteita. Niitä voi pohtia yhä.
nationalismi	Nationalismi tarkoittaa kansallisuusaatetta. Nationalismin aate syntyi samaan aikaan, kun Eurooppaan syntyi kansallisuuteen perustuvia valtioita. Nationalistit ajattelivat, että ihmiset jakautuvat kansoihin, jolla on yhteinen kieli ja yhteiset tavat toimia, kulttuuri. Nämä kansat muodostavat kansallisvaltioita, joille 1800 –luvulla usein etsittiin historiaa ja kansallistuntoa lippujen, vaakunoiden, kansallislaulujen ja kirjallisuuden avulla.
natsit	Saksan kansallissosialistisen puolueen jäseniä nimitettiin natsiksi. Kansallissosialistinen puolue ja Adolf Hitler hallitsivat Saksaa 1933-1945. Natsi nimitys tulee sanasta nationalsozialismus, joka on suomeksi kansallissosialismi.
neoliittinen vallankumous	Neoliittinen vallankumous tarkoittaa siirtymistä keräilytaloudesta maanviljelykseen. Maanviljelykseen siirtyminen alkoi noin 10 000 vuotta sitten ja se tapahtui eri puolilla maailmaa tuhansien vuosien kuluessa. Nykyisessä Lähi-idässä siirtyminen maanviljelyyn alkoi noin 7000 eaa. Ihmisten määrä oli lisääntynyt ja tarve ruuan tuottamiseen oli olemassa. Lähi-idässä oli hyviä alueita kasvien kasvattamiselle. Kotieläinten pitäminen ja karjanhoito syntyi viljanviljelyn rinnalla. Kotieläimistä saatiin lannoitetta. Maanviljelyn syntyminen mahdollisti työnjaon ja hierarkisen yhteisön syntymisen. Maanviljelyn myötä kehittyivät ensimmäiset kaupunkikulttuurit.
nomadit	Nomadit ovat paimentolaisia, jotka muuttavat paikasta toiseen ravinnon ja veden perässä karjansa kanssa.
omaijadit	Omaijadit olivat arabeja, jotka hallitsivat islamilaista maailmaa 660-750. Abbasidit kukistivat heidän valtansa.

ortodoksisuus	Itä-Roomassa omaksuttiin kristinuskon suunta, jota kutsuttiin ortodoksisuudeksi. Slaavit ja venäläiset omaksuivat ortodoksiuuden myöhemmin.
osmanit	Osmanit olivat turkkilaisia, jotka valloittivat Bysantin 1453. Osmanien valtakunta ulottui Lähi-idästä Kaakkois-Eurooppaan 1280-1923. Osmanit olivat muslimeja.
paavi	Paavi on katolisen kirkon johtaja, jonka istuin on Vatikaanissa.
papyrys	Egyptiläiset valmistivat paperia Papyrys –kaislasta.
patriarkka	Patriarkat olivat varhaisessa kirkossa johtajia. Heidän alaisinaan olivat piispat.
patriisit	Patriisit olivat muinaisessa Roomassa ylimystöä, Rooman alkuperäisen senaatin jäsenten jälkeläisiä.
Persian valtakunta	Persian valtakunta hallitsi Lähi-idän aluetta noin 550-330 eaa. Aleksanteri Suuri valloitti Persian 330 eaa.
piispa	Piispa on pappien ja muiden seurakuntalaisten johtaja.
plebeijit	Plebeijit olivat Rooman alaluokkaa, mutta he eivät olleet orjia.
PLO	PLO on lyhenne Palestiinan vapautusjärjestöstä, joka perustettiin 1964. Nykyään PLO on puolue, joka ajaa itsenäistä Palestiinan valtiota.
pronssikausi	Pronssikausi sijoittuu Euroopassa ja Aasiassa vuosituhansien 4000-1200 eaa välille. Joissakin Euroopan osissa se jatkui myöhemmin. Työkaluja ja aseita valmistettiin pronssista, joka on kuparin, tinan ja arseenin seos.
protestanttisuus	Protestanttisuudeksi nimitetään kristinuskon suuntausta, joka erkani katolisesta kirkosta uskonpuhdistuksen aikana uuden ajan alussa. Nimi tulee Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan ruhtinaiden protestista, jonka he esittivät 1529. He vaativat itselleen oikeutta päättää uskonnosta omalla alueellaan.

Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta

Hallitsija Otto I julisti itsensä Länsi-Rooman keisareiden seuraajaksi ja kristinuskon suojelijaksi. Hän perusti Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan 962. Keisarikunta oli aluksi yhtenäinen, mutta se hajosi myöhemmin eri ruhtinaskuntien yhteiseksi liitoksi. Lopullisesti keisarikunta lakkautettiin Napoleonin aikana 1806.

Ranskan vallankumous

Ranskan suuren vallankumouksen taustalla oli pitkään jatkunut tyytymättömyys. Ranska oli käynyt useita sotia ja kuninkaat olivat olleet heikkoja toinen toisensa jälkeen. Kuninkaiden hovien ja virkamiesten menot olivat kasvaneet koko ajan. Ihmisen oikeudet ja olivat riippuvaisia siitä, mihin säätyyn hän kuului. Papisto ja aatelisto muodostivat ensimmäisen ja toisen säädyn, he eivät maksaneet veroja. Muut kuuluivat kolmanteen säätyyn, joka maksoi yksinään verot.

Kansa oli tyytymätöntä ja lähti kaduille osoittamaan mieltään.

Kuningas Ludvig XVI kutsui 1789 koolle kaikki säädyt neuvottelemaan levottomuuksista ja valtion raha-asioista. Kolmas sääty marssi kokouksesta ulos ja perusti uuden Ranskan kansalliskokouksen. Aateliston ylivalta kumottiin ja tehtiin paljon muita uudistuksia.

Naapurimaat käyttivät Ranskan sisäistä sekasortoa hyväkseen ja Ranska ajautui ns. vallankumoussotiin 1792. Sota kiristi sisäistä tilannetta ja sekasorto ja väkivalta lisääntyivät. Aatelisia teloitettiin. Kuninkaan palatsi vallattiin ja kuningas mestattiin 1793. Ranska julistautui tasavallaksi. Jakobiinit ottivat lyhyeksi aikaa johdon käsiinsä Robespierren johdolla. Heidän kaudellaan 1793-1794 vallitsi terrori ja hirmuvalta, joka tuhosi heidät itsensäkin.

Sekasorron kausi päättyi 1799, kun Napoleon Bonaparte kaappasi vallan ja palautti järjestyksen.

rautaesirippu	Toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa jakautui kahteen leiriin. Neuvostoliitto ja sen liittolaismaat muodostivat sosialistisen leirin, Britannia, Ranska, läntinen osa Saksaa ja niiden liittolaiset toisen leirin. Rautaesiripuksi kutsuttiin jakoa, joka vallitsi näiden kahden leirin välillä.
rautakausi	Raudan valaminen alkoi Anatolian niemimaalla noin 1300 eaa. Taito levisi Lähi-itään, Eurooppaan ja Aasiaan myöhemmin ja vähitellen. Rautakausi seurasi pronssikautta ja alkoi eri puolilla maailmaa eri aikoina.
renessanssi	Renessanssin (jälleensyntyminen) alkoi Italiasta 1300 -luvulta. Maalaustaiteessa, kirjallisuudessa ja rakennustaiteessa korostettiin antiikin ihanteita ja uskonnollisia aiheita. Humanismi, ihmisen ja ihmisyyden arvostaminen, liittyi renessanssin filosofiaan
ristiretket	Eurooppalaiset tekivät ristiretkiä Lähi-itään 1000 -1200 -luvuilla. Ristiretkien taustalla oli ajatus pyhän Jerusalemin vapauttamisesta muslimien vallasta, mutta myös paljon seikkailunhalua ja toiveita rikastumisesta.
ritari	Ritari oli alun perin ratsumies, joka teki lupauksen herralleen. Ritarin tehtävät määriteltiin ns. ritarisäännössä. Ritarin velvollisuutena oli taistella rohkeasti, palvella omaa isäntäänsä kuuliaisesti ja suojella kirkkoa.
ritarikunta	Ristiretkien myötä perustettiin hengellisiä ritarikuntia. Ritarikuntien tarkoituksena oli alun perin sairaiden ja pyhiinvaeltajien suojeleminen ja myöhemmin taisteleminen kristinuskon puolesta ja sen levittäminen. Yksi kuuluisimmista ritarikunnista oli Temppeliherrain ritarikunta, josta tuli hyvin vaikutusvaltainen. Useat ritarikunnat ovat olemassa vielä nykyäänkin.
romantiikka	Romantiikan aika oli aatesuuntaus Euroopassa 1700 –luvun lopulta 1800 –luvun puoliväliin. Romantiikka korosti kauneusihanteita ja arvosti tunteita.

Rooman valtakunta	<p>Rooman valtakunta oli antiikin suurvalta. Rooman syntymiseen liittyy tarinoita ja uskomuksia. Todellisuudessa nykyisen Rooman kaupungin alue oli asuttu 1000 -luvulta eaa lähtien. Alueen asukkaat saivat vaikutteita kreikkalaisesta kulttuurista jo varhain. Kun etruskien vaikutus lisääntyi alkoi kaupungistuminen vähitellen 700-luvulla eaa.</p> <p>Romaa hallitsi aluksi kuningas. Ei tiedetä täsmällisesti, miten Roomasta tuli tasavalta. 400 -luvulta eaa lähtien Roomaa kuitenkin hallitsi kaksi konsulia, jotka valittiin senaatin jäsenistä. Demokratia oli kuitenkin rajallista, koska kansalaiset oli jaettu patriiseihin (ylimystö) ja plebeijehin (alempiarvoiset kansalaiset). Senaattia hallitsivat patriisit.</p> <p>Vuosisatojen aikana käytiin valloitusotia. Roomasta tuli koko Välimeren alueen suurvalta. Tasavallasta tuli keisarien hallitsema, kun diktaattori Caesarin sukulaispojasta tuli Rooman keisari Augustus 27 eaa.</p> <p>Rooman valtakunnan länsiosa kukistui vuonna 476, jolloin Länsi-Rooman viimeinen keisari syrjäytettiin. Valtakuntaa yritettiin yhdistää, mutta maailma oli muuttunut. Välimeren eteläisestä alueesta tuli arabien valloituksen kohde. Itä-Rooma eli Bysantti pysyi kuitenkin koossa turkkilaisvaltauksen saakka 1453.</p>
Seitsenvuotinen sota	<p>Euroopassa käytiin sotaa 1756 -1763. Toisella puolella olivat Ranska, Itävalta, Ruotsi ja Venäjä ja toisella puolella Iso-Britannia, Preussi ja Hannover. Sota laajeni Ranskan ja Britannian välillä myös Amerikkaan, missä ne kävivät suurta siirtomaasotaa.</p>
seldzudit	<p>Seldzudit olivat turkkilainen dynastia. He valloittivat suuren osan Lähi-idästä 1037-1080.</p>
senatti	<p>Senaatti oli antiikin Roomassa senaattoreiden muodostama kokous, joka antoi neuvoja virkamiehille. Senaattorin virka oli elinikäinen.</p>
siirtokunta	<p>Eurooppalaiset alkoivat löytöretkien jälkeen muuttaa muihin maanosiin asumaan. He perustivat niihin siirtokuntia, jotka olivat emämaan alaisuudessa.</p>
silkkitie	<p>Kauppareittiä, joka kulki Euroopasta Aasian läpi Kiinaan, kutsuttiin silkkitiekksi.</p>
slaavit	<p>Slaaveja ovat alkuperältään nykyiset puolalaiset, venäläiset, valkovenäläiset, ukrainalaiset, tsekit, slovakit, sloveenit, kroaatit ja serbit. He puhuvat slaavilaisia kieliä.</p>
socialismi	<p>Sosialismin aate syntyi teollistumisen aikana 1800 -luvun Euroopassa. Tehdastyötä tekevien ihmisten asema oli huono. He tekivät pitkää työpäivää ahtaissa ja likaisissa olosuhteissa. Palkat olivat pienet ja sosiaaliset olot, kuten asunnot, koulutus, terveydenhuolto olivat huonot. Karl Marxin (1818-1883) mukaan työväenluokan huono asema johtui kapitalistisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Hänen mielestään työläisten tuli liittyä yhteen ja taistella asemansa parantamiseksi. Tavoitteena piti</p>

olla sosialistinen järjestelmä. Sosialistisessa järjestelmässä tuotantovälineet (tehtaat, koneet jne.) omistaa yhteiskunta, ei kukaan yksityinen henkilö tai suku. Sosialistista järjestelmää seurasi Marxin mukaan kommunistinen järjestelmä, jossa kaikki tavarat ja palvelut jaettaisiin ihmisille heidän tarpeidensa mukaan

suuri siirtomaasota	Ranska ja so-Britannia kävivät suuren siirtomaasodan Pohjois-Amerikassa 1754 -1763. Sodan voitti Iso-Britannia ja Ranska luovutti sille kaikki alueen Pohjois-Amerikassa.
suurvallat	Suurvalta -nimeä alettiin käyttää USAsta ja Neuvostoliitosta toisen maailmansodan jälkeen, kun ne kehittivät itselleen ydinaseita.
sääty	Säädyt syntyivät, kun valtaa alettiin jakaa yhdeltä hallitsijalta muille. Säätyjako perustui tapaan ajatella, että jokaisella ihmisellä oli ennalta määrätty paikkansa eikä hän voinut sitä muuttaa. Sääty periytyi. Aateli oli ylin sääty, koska sillä oli suora yhteys kuninkaaseen, jolta se oli saanut verovapauden. Kuningas tarvitsi aatelia, jos maa joutui sotaan. Kirkolla oli suuri vaikutusvalta keskiajalla ja uuden ajan alussa. Papisto oli silloin tärkeä sääty. Kun kauppa ja elinkeinot muuttuivat ja kehittyivät tuli porvaristosta merkittävä sääty.
tasavalta	Tasavallan juuret ovat muinaisessa Roomassa. Tasavallassa on vaaleilla valittu kansanedustuslaitos, joka käyttää ylintä valtaa. Myös tasavallan päämies valitaan useimmiten vaaleilla.
teollistuminen	Teollinen vallankumous, teollistumisen kausi, alkoi 1700 -luvulta Isosta Britanniaista. Uudet keksinnöt, koneet ja höyryvoiman käyttö tekivät mahdolliseksi tuotteiden valmistamisen koneiden avulla tehtaissa. Tehdastuotanto kehittyi nopeasti ja levisi kaikkialle Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan.
terrorismi	Terrorismin kohde valitaan usein sattumanvaraisesti ja se voi kohdistua henkilöihin, joilla ei ole mitään tekemistä terrorismin tarkoituksien kanssa. Terroriteon avulla yritetään ajaa jotakin poliittista tarkoitusta. Esimerkki terroriteosta on lentokonekaappaus, jolla yritetään saada median huomio kaappaajien edustamaan asiaan. Terrorismin yhteydessä on puhuttu myös ns. valtioterrorismista, joka tarkoittaa sitä, että toinen valtio uhkaa toista valtiota tai aloittaa yksipuolisen sodan tätä vastaan ja kohdistaa iskunsa myös siviilikohteisiin
Troijan sota	Kreikkalainen taru kertoo sodasta, jota Kreikka ja Troija kävivät keskenään.
tsaari	Venäjän keisareita nimitettiin tsaareiksi.
tyranni	Tyrannit olivat antiikin Kreikassa niitä, jotka kaappasivat vallan itselleen. Nykykielessä tyranni merkitsee sellaista hallitsijaa, joka sortaa kansaa ja käyttää mielivaltaisia keinoja.

uskonpuhdistus	1500 -luvulla katoliseen kirkkoon ja sen vallankäyttöön kohdistui kritiikkiä monelta taholta. Uskonpuhdistajat vaativat kirkkoa luopumaan maallisesta vallasta ja keskittymään uskonnolliseen tehtäväänsä.
uusi aika	Uusi aika alkoi keskiajan jälkeen 1500 -luvulla ja jatkui 1800 –luvulle. Uuden ajan alkamisen tunnusmerkkejä olivat renessanssin ja humanismin nousu ja niitä seuranneet muutokset tavassa ajatella, löytöretket ja uusi maailmankuva sekä uskonpuhdistus ja kirkon aseman muuttuminen.
valistus	Valistuksen aika oli Euroopassa 1700 -luvulla. Valistusfilosofia korosti järjen merkitystä, tieteellistä ajattelua ja tutkimusta. Valistus arvioi kriittisesti uskontoa ja sen maailmankuvaa. Luonnontieteiden kehittyminen tapahtui samaan aikaan valistusfilosofian nousun kanssa. Ranskalainen Rousseau oli kiihkeä valistusfilosofi. Ranskan ulkopuolella valistusfilosofia oli maltillisempaa.
vallankaappaus	Vallankaappauksessa uudet hallitsijat ottavat vallan useimmin sotilaallisesti entisiltä hallitsijoilta.
Versaillesin rauha	Ensimmäisen maailmansodan päättyessä tehtiin rauhansopimus Versaillesissa 1919. Saksasta tehtiin yksin syyllinen sotaan ja Saksalle määrättiin ankarat rauhanehdot. Saksa joutui luovuttamaan alueita ja maksamaan suuria korvauksia muille valtioille. Myöhemmin Hitler puhui Versaillesin häpeärauhasta ja halusi sillä nostaa saksalaisten tunteita, että he olisivat valmiit uuteen sotaan.